

‘ครูกระจุก โรงเรียนกระจาย’

ปัญหาการจัดสรรครูไทยที่ต้องแก้ไขก่อนจะสายเกิน

กษิทธิ์เดช คำพูน

Highlights

- ‘ปัญหาขาดแคลนครู’ ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของไทยอย่างมีนัยสำคัญ แม้ไทยจะมีครูเพียงพอในภาพรวม แต่โรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาขาดครูมากที่สุด
- การเพิ่มครูเข้าไปในระบบไม่ใช่การแก้ปัญหของโรงเรียนขนาดเล็กได้อย่างตรงจุด การ ‘รวมโรงเรียน’ ที่มีนักเรียนน้อยกว่า 500 คนและอยู่ใกล้กัน จะช่วยให้ครูเพียงพอได้โดยทันที
- โรงเรียนเกือบ 22,000 แห่ง ขาดครูอย่างน้อย 1 สาขา โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็ก และสังคมศึกษาถือว่าเป็นสาขาที่ขาดครูมากที่สุด ยังมีครูจำนวนมากที่สอนไม่ตรงกับสาขาที่จบมา ซึ่งสาขาวิทยาศาสตร์และภาษาต่างประเทศมีปัญหาหนักที่สุด

ที่มา: 101

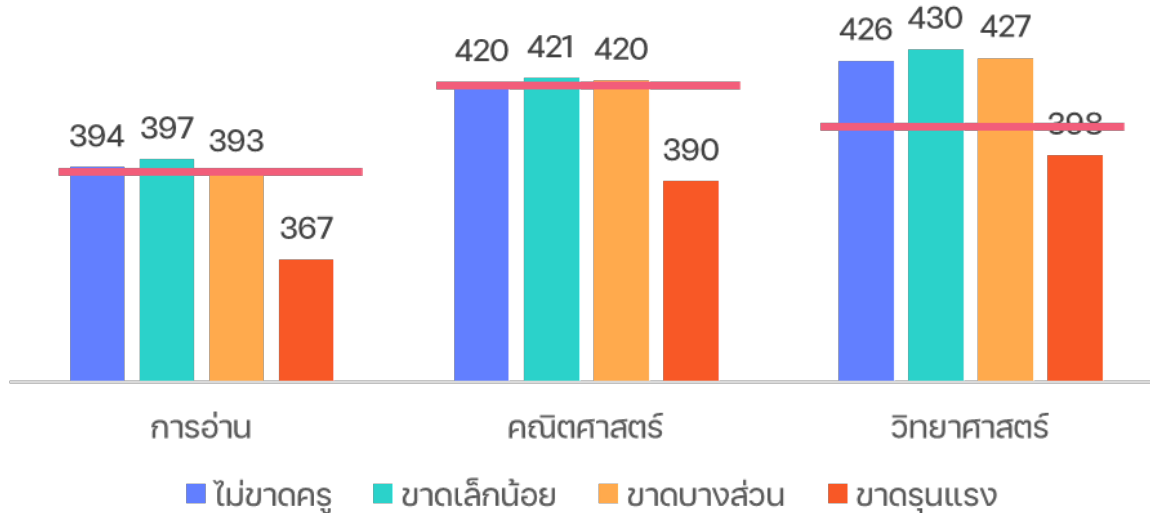
‘ปัญหาคุณภาพการศึกษาของไทย’ เป็นปัญหาเรื้อรังที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์กันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยถูกพูดถึงครั้งแรกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่กำลังต้องการปฏิรูปการศึกษาไทยจากที่เรียนเพียงการอ่าน – เขียนภาษาไทย หรือพุทธศาสนาเป็นการศึกษาเพื่อให้ทันต่อโลกสมัยใหม่มากขึ้น¹ จนประเทศไทยตรา พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ส่งผลให้มีการตั้งหน่วยงานด้านการศึกษาต่างๆ เพื่อวัดผลหรือพัฒนาคุณภาพการศึกษา² หลังจากนั้นกระแสปฏิรูปการศึกษาก็เป็นนโยบายกระแสหลักของประเทศไทยมาตลอด จนในช่วงเลือกตั้งที่ผ่านมา บรรดาพรรคการเมืองหลักต่างมีนโยบายที่จะพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะการปรับหลักสูตรให้ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและการพัฒนาขีดความสามารถและสนับสนุนสื่อการสอนของครู³

การมีครูดูแลนักเรียนอย่างทั่วถึง และการทุ่มเทเวลาและทรัพยากรให้กับการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นปัจจัยสำคัญต่อคุณภาพการศึกษาที่ทราบโดยทั่วกัน ทว่าการศึกษาไทยยังมีความท้าทายด้านการจัดสรรครู ที่ไม่ทั่วถึงและไม่ตรงจุดตรงสาย ตลอดจนภาระหน้าที่ที่เบียดบังเวลาการเรียนการสอนมาอย่างเรื้อรัง

เมื่อเรานึกถึงโรงเรียนที่ขาดครู ภาพที่เรานึกถึงมักจะเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ห่างไกล นักเรียนหลายระดับชั้นนั่งเรียนรวมในห้องเรียนเดียวกัน หากมองไปที่การสอนก็อาจเป็นภาพที่ครูเหล่านี้ไม่ได้มีความเชี่ยวชาญพอในวิชาที่กำลังสอนอยู่ ปัญหาที่โรงเรียนเหล่านี้เผชิญย่อมส่งต่อคุณภาพการศึกษาที่แตกต่างอย่างสุดขั้วระหว่างนักเรียนที่เรียนโรงเรียนใหญ่ภายในเมืองที่มีครูเพียงพอ กับนักเรียนที่ห่างไกลจากตัวเมือง

แผนภูมิที่ 1

คะแนนสอบเฉลี่ย PISA 2018 แบ่งกลุ่มตามความรุนแรงของปัญหาการขาดครูที่นักเรียนเผชิญ

หมายเหตุ

เส้นสีแดงคือเกณฑ์มาตรฐานระดับ 2 เทียบเท่าการมีความรู้เบื้องต้นในวิชาที่สอบและสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้ ผู้จัดสอบ PISA ให้ผู้สอบประเมินความรุนแรงของปัญหาการขาดครูของตนเอง

ที่มา

OECD (2018)⁵

ปัญหาดังกล่าวกระทบต่อการเรียนรู้ของนักเรียนโดยตรง สะท้อนจากผลการสอบ PISA ปี 2018 ของกลุ่มนักเรียนที่รายงานว่าโรงเรียนที่ขาดครูรุนแรงจะมีคะแนนสอบ PISA ต่ำที่สุด เมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นทุกวิชา (ภาพที่ 1) และเมื่อเทียบกับโรงเรียนที่มีคุณลักษณะต่างๆ เหมือนกัน (ประเภทโรงเรียน ขนาดโรงเรียน สังกัดและพื้นที่) โรงเรียนที่นักเรียนรายงานว่าขาดครูวิชาคณิตศาสตร์จะมีคะแนนสอบ PISA วิชาคณิตศาสตร์น้อยกว่าโรงเรียนที่ไม่ขาดครูเฉลี่ย 3%⁴ หากประเทศไทยต้องการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ได้อย่างทั่วถึงก็จำเป็นต้องแก้ปัญหาขาดแคลนครูควบคู่กันไปด้วย

ศูนย์วิจัยนโยบายเด็กและครอบครัว (คิด for คิดส์) โดย 101 PUB ร่วมกับสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชนและครอบครัว สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ชวนผู้อ่านสำรวจการจัดสรรครูปัจจุบันสำหรับโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือ สพฐ. (โรงเรียนรัฐบาล) จำนวน 29,592 แห่งทั่วประเทศ สถานการณ์ปัญหาขาดแคลนครูทั้งภาพรวมและรายสาขา รวมถึงปัญหาครูสอนวิชาไม่ตรงกับสาขาที่เรียนมา รวมถึงทางออกของปัญหา

ประเทศไทยจัดสรรครู อย่างไร?

โรงเรียนในสังกัด สพฐ. ปัจจุบันมีระบบการจัดสรรครูที่วางหลักเกณฑ์โดย ‘สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา’ หรือ ก.ค.ศ. ซึ่งมีหน้าที่กำหนดเกณฑ์ความต้องการครูของแต่ละโรงเรียน

เกณฑ์การกำหนดความต้องการครูขึ้นอยู่กับสองปัจจัยคือ ประเภทโรงเรียน และขนาดของโรงเรียน กรณีประถมศึกษาขนาดเล็ก เกณฑ์ความต้องการครูอยู่ในช่วง 1–8 คนขึ้นอยู่กับขนาดโรงเรียน ส่วนโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลางขึ้นไป

เกณฑ์ความต้องการครูจะขึ้นกับจำนวนห้องเรียน ชั่วโมงเรียนต่อสัปดาห์ของนักเรียน (20–25 ชั่วโมงต่อสัปดาห์) และชั่วโมงสอนต่อสัปดาห์ของครู (20 ชั่วโมงต่อสัปดาห์) ส่วนกรณีมัธยมศึกษาเน้นใช้เกณฑ์คล้ายกับโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลางขึ้นไป แต่กำหนดชั่วโมงเรียนต่อสัปดาห์มากกว่านักเรียนประถมศึกษา (30–35 ชั่วโมงต่อสัปดาห์) จึงต้องการครูมากกว่าโรงเรียนประถมศึกษา ขณะที่กรณีโรงเรียนขยายโอกาสใช้เกณฑ์ผสมระหว่างโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (แผนภูมิที่ 2)

แผนภูมิที่ 2

เกณฑ์กำหนดความต้องการครู แบ่งตามขนาดโรงเรียนและประเภทโรงเรียน

ขนาดโรงเรียน	ประเภทโรงเรียน	เกณฑ์ความต้องการครู (คน)
เล็ก (น้อยกว่า 120 คน)	ประถมศึกษา	กรณีนักเรียน 1 - 40 คน: 1 - 4 คน กรณีนักเรียน 41 - 80 คน: 6 คน กรณีนักเรียน 81 - 119 คน: 8 คน
	ขยายโอกาส	ผสมระหว่างประถมฯ และมัธยมฯ*
	มัธยมศึกษา	$\text{ห้องเรียน} \times \frac{\text{ชั่วโมงเรียน}}{\text{ชั่วโมงสอนครู}}$
กลางขึ้นไป (120 คนขึ้นไป)	ประถมศึกษา	
	ขยายโอกาส	
	มัธยมศึกษา	

*หมายเหตุ

สำหรับชั้นเรียนระดับประถมศึกษาให้ใช้เกณฑ์เดียวกับโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ส่วนชั้นเรียนมัธยมศึกษาให้ใช้เกณฑ์เดียวกับโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก เมื่อได้เกณฑ์ความต้องการครูทั้งจากชั้นเรียนประถมฯ และมัธยมฯ ให้นำตัวเลขทั้งสองมารวมกัน

ที่มา

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2020)⁶ สรุปรโดย คิด for คิดส์

หลังจากนั้น แต่ละโรงเรียนจะต้องรายงานจำนวนครูและความต้องการครูตามตารางที่ 1 แก่เขตพื้นที่การศึกษา เพื่อวางแผนจัดสรรครูจากโรงเรียนที่มีครูมากกว่าความต้องการตามเกณฑ์ ก.ค.ศ. (ครูเกิน) ไปยังโรงเรียนที่มีครูน้อยกว่า

ความต้องการตามเกณฑ์ ก.ค.ศ. แต่การจัดสรรครูของเขตพื้นที่การศึกษาจะเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อครูผู้สอนขอย้ายออกด้วย หากไม่มีใครขอย้ายเขตพื้นที่ก็ไม่สามารถบังคับได้

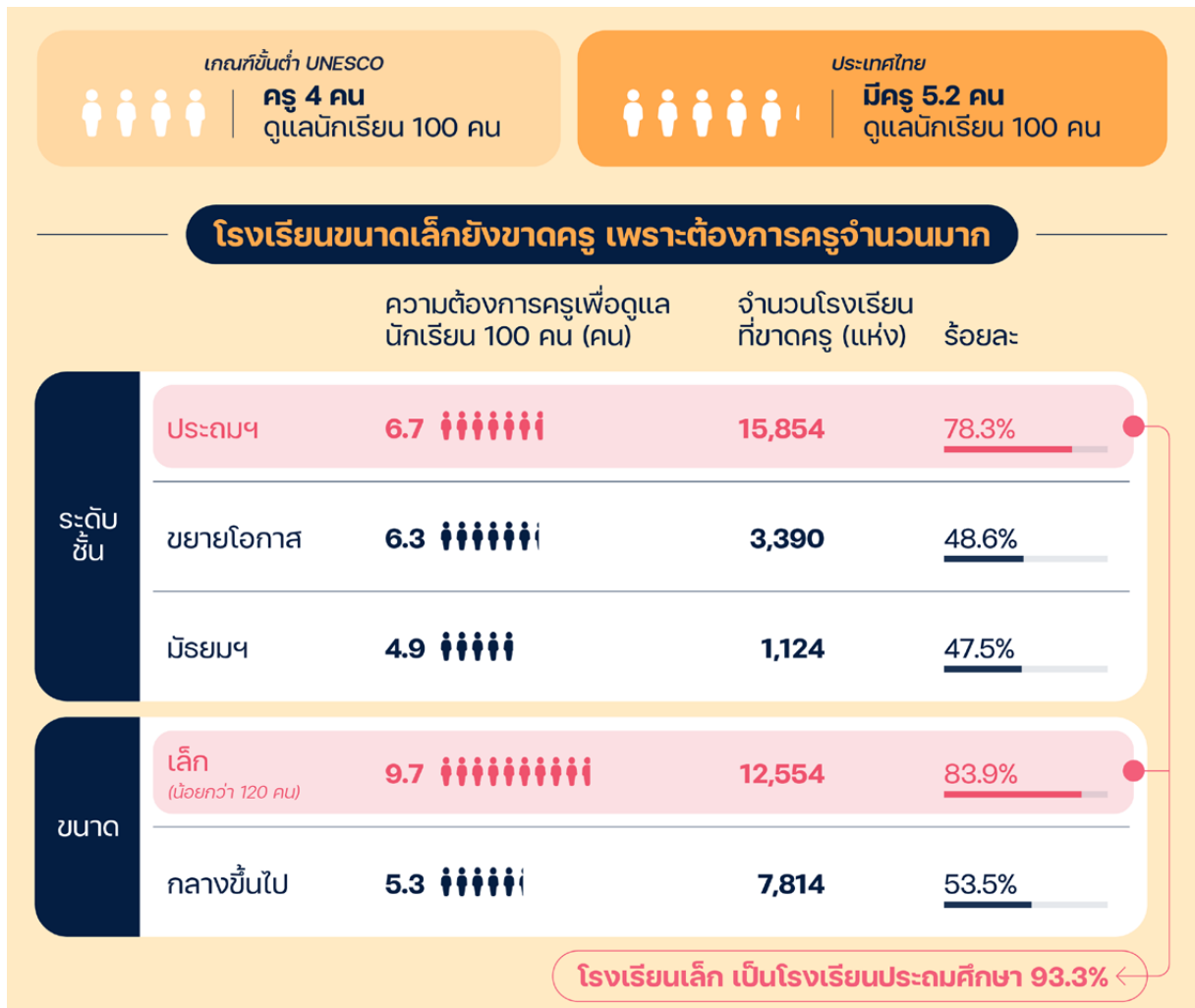

ภาพรวมไทย มีครูพื่อนักเรียน แต่โรงเรียนขนาดเล็ก กลับขาดครูจำนวนมาก

ปีการศึกษา 2022 ประเทศไทยมีข้าราชการครูที่สังกัด สพฐ. ทั้งหมด 343,027 คน มีนักเรียนที่เรียนโรงเรียนรัฐสังกัด สพฐ. ทั้งหมด 6,557,074 คน⁷ หากเทียบจำนวนครูที่ดูแลนักเรียน 100 คน จะพบว่า ประเทศไทยมีครู 5.2 คนต่อนักเรียน 100 คน ซึ่งมากกว่าเกณฑ์ที่ UNESCO เสนอให้มีครูอย่างน้อย 4 คน สำหรับการดูแลนักเรียนทุก 100 คน

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาความต้องการครูตามโรงเรียนรายงาน จะพบว่าโรงเรียนสังกัด สพฐ. ของไทยต้องการครูรวม 390,954 คน จึงกลายเป็นว่าประเทศไทยมีครูไม่เพียงพอต่อความต้องการจริงของโรงเรียน โดยขาดแคลนอยู่ 47,927 คน แต่หากนับเฉพาะโรงเรียนที่กำลังประสบปัญหาขาดแคลนครูในปัจจุบัน (ไม่นับโรงเรียนที่ปริมาณครูเพียงพอหรือเกินความ

ที่มา

สพฐ. (ม.ป.ป.า) และ UNESCO คำนวณโดย คิด for คิดส์

ต้องการ) พบว่าจำนวนครูที่ขาดแคลนจริงเท่ากับ 56,820 คน⁸ ซึ่งหมายความว่าโรงเรียนไทยต้องการครูเฉลี่ย 6.0 คน เพื่อดูแลนักเรียน 100 คน ซึ่งมากกว่ามาตรฐาน

เมื่อพิจารณาปัญหาการขาดแคลนครูตามประเภทโรงเรียนจะพบว่า โรงเรียนประถมศึกษา 78.3% ขาดครู ซึ่งถือว่ามากที่สุดเมื่อเทียบกับระดับชั้น (ขยายโอกาส 48.6%, มัธยมศึกษา 47.5%) และเมื่อแบ่งตามขนาด โรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 120 คนหรือโรงเรียนขนาดเล็ก

83.9% ขาดครู ส่วนโรงเรียนที่มีนักเรียน 120 คนขึ้นไปหรือโรงเรียนขนาดกลางมี 53.5% ที่ขาดครู

นอกจากนั้น เมื่อแยกโรงเรียนตามพื้นที่จะพบว่าโรงเรียนในชนบท 69.9% ขาดครู ซึ่งมากกว่าโรงเรียนในเมืองเล็กน้อย (62.3% ของโรงเรียนในเมืองขาดครู) และโรงเรียนที่มีชั้นประถมศึกษาจะมีปัญหามากกว่า (แผนภูมิที่ 3) ดังนั้น ภาพจำโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กที่อยู่ในพื้นที่ชนบทก็มีส่วนที่ถูกต้อ แต่ก็เป็นภาพเพียงส่วนเดียวเท่านั้น

แผนภูมิที่ 3

สัดส่วนโรงเรียนที่ขาดครูแบ่งตามพื้นที่ ระดับชั้น และขนาดโรงเรียน ประจำปีการศึกษา 2022

ประเภท		พื้นที่	
		เมือง	ชนบท
รวม		62.3%	92.9%
แบ่งตามระดับชั้น	ประถมศึกษา	73.6%	79.0%
	ขยายโอกาส	42.2%	49.5%
	มัธยมศึกษา	36.7%	50.9%
แบ่งตามขนาด	เล็ก	80.7%	84.3%
	กลางขึ้นไป	46.3%	54.8%

*หมายเหตุ

โรงเรียนในเมืองคือโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร หรือพื้นที่อำเภอเมืองตามจังหวัดต่างๆ

ที่มา

สพฐ. (ม.ป.ป.อ) คำนวณโดย คิด for คิดส์

โรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนขนาดเล็กมีสัดส่วนโรงเรียนที่ขาดแคลนครูมากกว่าโรงเรียนกลุ่มอื่น เพราะมีสัดส่วนความต้องการครูต่อนักเรียนมากกว่าโรงเรียนอื่นๆ โดยโรงเรียนประถมศึกษาต้องการครูเฉลี่ย 6.7 คนเพื่อดูแลนักเรียน 100 คน (ขยายโอกาส 6.3 คน, มัธยมศึกษา 4.9 คน) ขณะที่โรงเรียนขนาดเล็กต้องการครูเฉลี่ย 9.7 คนเพื่อดูแลนักเรียน 100 คน (โรงเรียนขนาดกลาง 5.3 คน) ทว่าในส่วนโรงเรียนประถมศึกษานั้น ในปัจจุบันกลับมีจำนวนครูเพียง 5 คนต่อนักเรียน 100 คน และโรงเรียนขนาดเล็กมีครูเพียง 5.9 คนต่อนักเรียน 100 คน เห็นได้ว่าความน่ากังวลอยู่ที่โรงเรียนขนาดเล็ก

มากเป็นพิเศษ เพราะจำนวนครูต่อนักเรียน 100 ในปัจจุบัน ห่างจากจำนวนที่ต้องการจริงอยู่มาก เมื่อเทียบกับโรงเรียนกลุ่มอื่นๆ ดังนั้น ส่งผลให้เมื่อพิจารณาจำนวนครูที่ยังขาดตามที่โรงเรียนรายงาน พบว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็ก (แผนภูมิที่ 4)

หากมองอย่างผิวเผิน ปัญหานี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการบรรจุครูเพิ่มเข้าไปในระบบให้เพียงพอต่อความต้องการครู แต่ปัญหาที่แท้จริงคือการมีนักเรียนน้อยจนเกินไป โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็ก ที่มีนักเรียนเฉลี่ย 62.4 คน/แห่ง มีครูเฉลี่ย 3.7 คน/แห่ง เมื่อเทียบสัดส่วนนักเรียนต่อครู จะพบว่าครูที่สอนตามโรงเรียน

ขนาดเล็ก 1 คนดูแลนักเรียนเฉลี่ย 16.9 คน ซึ่งเห็นได้ว่าน้อยกว่าเกณฑ์ UNESCO ที่กำหนดให้ดูแลนักเรียนไม่เกิน 25 คนอยู่มาก

ที่มา: 101

แผนภูมิที่ 4

ความต้องการครูเพื่อดูแลนักเรียน 100 คน จำนวนครูที่ดูแลนักเรียน 100 คนในปัจจุบัน และจำนวนครูที่ขาดแคลนประจำปีการศึกษา 2022

ประเภท		ความต้องการครู ต่อนักเรียน 100 คน (คน)	จำนวนครู ต่อนักเรียน 100 คน ในปัจจุบัน (คน)	จำนวนครูที่ยังขาด (คน)
รวม		6.0	5.2	56,820
แบ่งตาม ระดับชั้น	ประถมศึกษา	6.7	5.0	43,649
	ขยายโอกาส	6.3	6.0	8,238
	มัธยมศึกษา	4.9	4.9	4,933
แบ่งตาม ขนาด	เล็ก	9.7	5.9	36,655
	กลางขึ้นไป	5.3	5.1	20,165

ที่มา

สพฐ. (ม.ป.ป.อ) คำนวณโดย คิด for คิดส์

ปัญหานักเรียนน้อยเกินไปยิ่งเห็นได้ชัดเจนเมื่อคำนวณตามห้องเรียน โรงเรียนขนาดกลางขึ้นไปมีนักเรียนเฉลี่ยต่อห้อง 25.5 คน/ห้อง แต่โรงเรียนขนาดเล็กมีนักเรียนเฉลี่ยต่อห้อง

8.2 คน/ห้อง ปัญหายิ่งร้ายแรงโดยเฉพาะโรงเรียนที่มีนักเรียน 1–40 คน ที่ต้องใช้ห้องเรียนมากถึง 6.7 ห้อง แต่เกณฑ์กำหนดให้โรงเรียนมีครูเพียง 1–4 คน ซึ่งไม่เพียงพอต่อชั้นเรียน (แผนภูมิที่ 5)

แผนภูมิที่ 5

ปริมาณครูต่อนักเรียนและจำนวนโรงเรียนที่ขาดครู ปีการศึกษา 2022

จำนวนนักเรียน	จำนวนนักเรียนเฉลี่ยต่อโรงเรียน (คน/แห่ง)	จำนวนครูเฉลี่ยต่อโรงเรียน (คน/แห่ง)	จำนวนนักเรียนที่ครู 1 คนดูแลเฉลี่ย (คน)	จำนวนนักเรียนต่อห้องเรียนเฉลี่ย (คน/ห้อง)
1 - 40 คน	27.7	1.9	14.4	3.8
41 - 80 คน	59.9	3.4	17.8	7.3
81 - 119 คน	97.7	5.7	17.0	11.5
เล็ก (1 - 119 คน)	62.4	3.7	16.9	8.2
กลางขึ้นไป (120 คนขึ้นไป)	384.8	19.7	19.5	25.5

ที่มา

สพฐ. (ม.ป.ป.๖) คำนวณโดย คิด for คิดส์

โจทย์สำคัญจึงไม่ใช่การเพิ่มจำนวนครูให้เพียงพอต่อความต้องการตามที่โรงเรียนรายงาน จนซ้ำเติมปัญหาการไม่ได้สัดส่วน (ครู 1 คนดูแลนักเรียนเฉลี่ยลดลงจาก 16.9 คน เหลือ 10.3 คน หากเพิ่มครูให้เพียงพอต่อความต้องการครูที่โรงเรียนขนาดเล็กรายงาน) และไม่ช่วยแก้ปัญหา

จำนวนห้องเรียนที่มีมากเกินไป แต่เป็นการจัดสรรทรัพยากรครูที่มีอยู่เดิมใหม่ให้สัดส่วนปริมาณครูต่อนักเรียนใกล้เคียงกับเกณฑ์ UNESCO มากขึ้น แก้ปัญหาห้องเรียนที่มากเกินไป โดยยังคงคุณภาพการศึกษาให้เท่าเดิมหรือดีกว่าเดิม

การรวมชั้นเรียนของ โรงเรียนขนาดเล็ก - กลาง ที่อยู่ใกล้กัน ช่วยให้ความต้องการครูลดลง ทรัพยากรถูกจัดสรรดียิ่งขึ้น

หนึ่งในแนวทางการปฏิรูปการศึกษาไทย คือ ‘การควบรวมโรงเรียน’ ที่มีทรัพยากรน้อยเข้าด้วยกันเพื่อแก้ปัญหาเบี้ยหัวแตก ทั้งในแง่ของโครงสร้างพื้นฐานในโรงเรียนที่เกิดการประหยัดต่อขนาด (Economy of Scale) หรือครูที่จะได้สอนห้องเรียนที่ใหญ่ขึ้น มีจำนวนครูครบชั้นเรียน

แผนภูมิที่ 6

ประเภทโรงเรียนที่ธนาคารโลกนิยาม คุณสมบัติ และจำนวนโรงเรียน เพื่อใช้ในแบบจำลองควบรวมโรงเรียน

ประเภทโรงเรียน	มีนักเรียนน้อยกว่า 500	มีโครงสร้างพื้นฐาน เช่น สนามฟุตบอล	มีโรงเรียนอื่นในระยะ 6 กิโลเมตร	จำนวนโรงเรียน	ควบรวม
โรงเรียนศูนย์กลาง (Hub Schools)	✓	✓	✓	6,888	✗ ↑
โรงเรียนรอบนอก (Affiliated Schools)	✓	✗	✓	17,168*	✓ ถูกรวมกับ ร.ร.ศูนย์กลาง
โรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ห่างไกลชุมชน (Protected Schools)	✓ น้อยกว่า 120 คน	✗	✗	1,210	✗
โรงเรียนขนาดกลางในพื้นที่ห่างไกลชุมชน (Isolated Schools)	✓ 120 - 499 คน	✗	✗	2,008*	✗
โรงเรียนขนาดใหญ่ (Large Schools)	✗ 500 คน ขึ้นไป	ไม่ระบุ	ไม่ระบุ	2,318*	✗
รวม				29,592	

*หมายเหตุ

คิด for คิตส์ ปรับเลขเพื่อให้สอดคล้องกับข้อมูลปัจจุบัน (ปี 2022) มากขึ้น เนื่องจากตัวเลขที่ธนาคารโลกใช้คือข้อมูลปี 2020

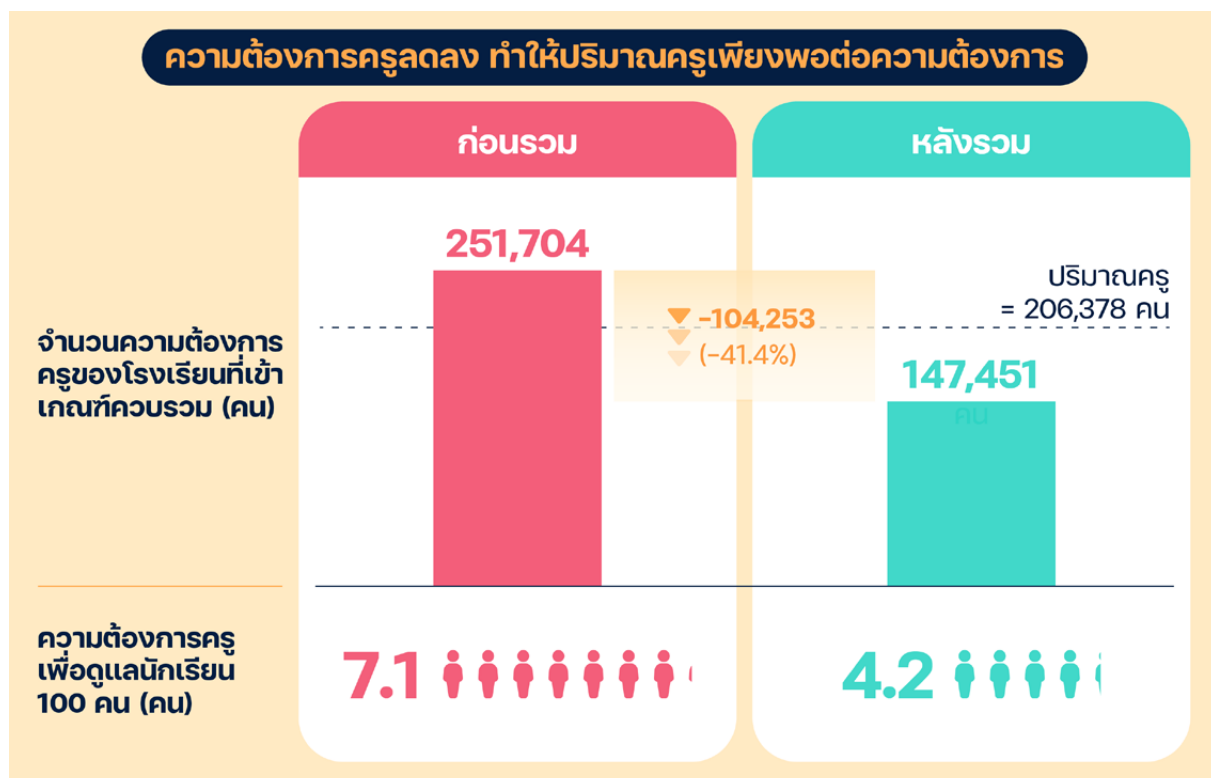
ที่มา

World Bank Group (2023) p.112 – 119. คำนวณโดย คิต for คิตส์

งานศึกษาของธนาคารโลก (World Bank)⁹ ได้จำลองการรวบรวมในประเทศไทย โดยจัดโรงเรียนออกเป็น 5 ประเภทประกอบด้วย โรงเรียนศูนย์กลาง (Hub Schools) 6,888 แห่ง โรงเรียนรอบนอก (Affiliated Schools) 17,168 แห่ง โรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ห่างไกลชุมชน (Protected Schools) 1,210 แห่ง โรงเรียนขนาดกลางในพื้นที่ห่างไกลชุมชน (Isolated Schools) 2,008 แห่ง และโรงเรียนขนาดใหญ่ (Large Schools) 2,318 แห่ง ดังแสดงในแผนภูมิที่ 6 และรวบรวมโรงเรียนรอบนอกเข้าสู่โรงเรียนศูนย์กลาง ส่วนโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลางในพื้นที่ห่างไกลชุมชน ไม่สามารถรวบรวมได้เนื่องจากโรงเรียนเหล่านี้อยู่ห่างไกลจนเกินไป

การรวบรวมโรงเรียนเหล่านี้เข้ากับโรงเรียนศูนย์กลางจะทำให้นักเรียนเข้าถึงการศึกษาได้มากขึ้น

การรวบรวมโรงเรียนรอบนอก 17,168 โรงเรียนเข้ากับโรงเรียนศูนย์กลางทั้ง 6,888 โรงเรียน จะทำให้จำนวนโรงเรียนสังกัด สพฐ. ในประเทศไทยลดลงจาก 29,592 แห่งเหลือ 12,424 แห่ง ส่วนความต้องการครูของโรงเรียนที่เข้าเกณฑ์รวบรวมจะลดลงจาก 251,704 คน เหลือ 147,451 คน¹⁰ (ลดลง 41.4%) เมื่อเทียบกับปริมาณครู 206,378 คนที่อยู่ในโรงเรียนเหล่านี้ในปัจจุบันแล้ว การรวบรวมจึงทำให้ปริมาณครูเพียงพอ

ที่มา

World Bank (2023) และ สพฐ. (ม.ป.ป.า) คำนวณโดย คิด for คิดส์

กรณีศึกษาที่น่าสนใจคือการรวบรวมโรงเรียนของประเทศจีนช่วงต้นทศวรรษ 2000 ที่รวบรวมโรงเรียนขนาดเล็กตามชุมชนต่างๆ เข้ากับโรงเรียนภายในเมือง แม้จะมีปัจจัยเชิงลบอยู่บ้างจากการที่นักเรียนบางส่วนต้องนอนหอพัก แต่เมื่อหักลบกับปัจจัยเชิงบวกของการเข้าถึง

ทรัพยากรการศึกษาที่มีคุณภาพมากขึ้น เช่น ครู สื่อการสอน (Resource Effect) การย้ายจากโรงเรียนขนาดเล็กตามชุมชนมายังโรงเรียนภายในเมืองยังคงส่งผลดีต่อนักเรียนมากกว่ากลุ่มนักเรียนที่ไม่ย้ายมาเรียนในเมือง¹¹

เกือบ 22,000 โรงเรียน ขาดครูอย่างน้อย 1 สาขา โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็ก

นอกจาก ก.ค.ศ. จะกำหนดเกณฑ์ความต้องการครูรวมแต่ละโรงเรียนแล้ว ยังได้เจาะจงความต้องการครูชั้นต่ำแต่ละสาขา โดยขึ้นกับประเภทโรงเรียน ขนาดโรงเรียน และความต้องการครูรวมตามเกณฑ์ ก.ค.ศ.

สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาใดๆ ก็ตามที่มีชั้นเรียนอนุบาล ก.ค.ศ. กำหนดให้ต้องมีครูสาขาปฐมวัยอย่างน้อย 1 คน ส่วนสาขาอื่นขึ้นอยู่กับว่าโรงเรียนมีนักเรียนกี่คน หากโรงเรียนประถมศึกษาที่มีนักเรียน 1–40 คน ก็ให้มีครูอย่างน้อย 1 คน ที่มาจากรายวิชาประถมศึกษา ภาษาไทย คณิตศาสตร์ หรือภาษาต่างประเทศ โรงเรียนประถมศึกษาที่มีนักเรียน 41–80 คน ควรจะมีครูสาขาสังคมศึกษาหรือวิทยาศาสตร์เพิ่มเติม ส่วนโรงเรียนประถมศึกษาที่มีนักเรียนตั้งแต่ 81 คนขึ้นไปจะต้องมีครูสาขาประถมศึกษา ภาษาไทย คณิตศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ สังคมศึกษา และวิทยาศาสตร์ อย่างน้อยสาขาละ 1 คน

สำหรับโรงเรียนขยายโอกาสขนาดเล็ก (1–119 คน) เอกสารของ ก.ค.ศ. ไม่ได้ระบุชัดเจนว่าต้องการครูสาขาอะไรบ้าง ส่วนโรงเรียนขยายโอกาสขนาดใหญ่ใช้เกณฑ์เดียวกับโรงเรียนประถมศึกษาที่มีนักเรียน 81 คนขึ้นไป (แผนภูมิที่ 7)

ที่มา: 101

แผนภูมิที่ 7

รายละเอียดเกณฑ์ความต้องการครูรายสาขาขั้นต่ำ แบ่งตามประเภทโรงเรียนและขนาดโรงเรียน

สาขาวิชา	ประถมศึกษา				ขยายโอกาส	
	1 - 40 คน	41 - 80 คน	81 - 119 คน	120 คนขึ้นไป	1 - 119 คน	120 คนขึ้นไป
ปฐมวัย	●	●	●	●	?	●
ประถมศึกษา	○	○	●	●	?	●
ภาษาไทย	○	○	●	●	?	●
คณิตศาสตร์	○	○	●	●	?	●
ภาษาต่างประเทศ	○	○	●	●	?	●
สังคมศึกษา	□	○	●	●	?	●
วิทยาศาสตร์	□	○	●	●	?	●

*หมายเหตุ

● คือจำเป็นต้องมีอย่างน้อย 1 คน, ○ ต้องมีอย่างน้อย 1 คนที่มาจากสาขาใดสาขาหนึ่งที่กำหนด, □ คือมีหรือไม่ก็ได้, ? คือไม่ระบุ

ที่มา

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2022) นำเสนอโดย คิด for คิดส์

สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา ก.ค.ศ. กำหนดความต้องการครูแต่ละสาขาโดยยึดจากความต้องการครูรวมตามเกณฑ์ ก.ค.ศ. เป็นหลัก (แผนภูมิที่ 8) ซึ่งกำหนดตามจำนวนครูทั้งหมดที่ต้องการ เช่นถ้าโรงเรียนแห่งหนึ่งต้องการครู 49 คน ตามเกณฑ์ ก.ค.ศ. จะต้องมีการมีครูสาขาภาษาไทย คณิตศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ อย่างน้อยสาขาละ 4 คน ส่วนสาขาสังคมศึกษา และวิทยาศาสตร์ต้องมียกอย่างน้อย 5 คน แต่ถ้าโรงเรียนต้องการครู 55 คน แม้ในเกณฑ์ ก.ค.ศ. จะไม่ได้ระบุตรงไปตรงมาว่าครูแต่ละสาขาจะต้องมีกี่คน ก.ค.ศ. จึงระบุเพิ่มเติมว่าให้ยึดเกณฑ์ที่

ความต้องการครูใกล้เคียงที่สุดแทน จากแผนภูมิที่ 8 จะเห็นว่าความต้องการครูที่ใกล้เคียงที่สุดคือ 59 คน ดังนั้นจะต้องมีครูสาขาภาษาไทย คณิตศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ อย่างน้อยสาขาละ 5 คน สาขาสังคมศึกษาต้องการอย่างน้อย 7 คน และสาขาวิทยาศาสตร์ต้องการอย่างน้อย 6 คน¹²

ก่อนวิเคราะห์ปัญหาการขาดครูรายสาขาแต่ละโรงเรียน คิด for คิดส์ ได้คำนวณความต้องการครูเฉลี่ยแต่ละสาขา ซึ่งโรงเรียนทั่วไปสามารถคำนวณตามเกณฑ์ที่ ก.ค.ศ. กำหนด

แผนภูมิที่ 8

ตัวอย่างเกณฑ์ความต้องการครูรายสาขาขั้นต่ำของโรงเรียนมัธยมศึกษา แบ่งตามเกณฑ์ความต้องการครุรวม

สาขาวิชา	จำนวนครูทั้งหมดที่โรงเรียนมัธยมศึกษาต้องการ (คน)							
	10	49	59	88	127	166	205	244
ภาษาไทย	1	4	5	7	11	14	17	20
คณิตศาสตร์	1	4	5	7	11	14	17	20
ภาษาต่างประเทศ	1	4	5	7	11	14	17	20
สังคมศึกษา	1	5	7	10	14	18	23	27
วิทยาศาสตร์	1	5	6	10	14	18	22	26

ที่มา

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2022) นำเสนอโดย คิด for คิดส์

แต่จะต้องคำนวณเพิ่มเติมสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กที่สามารถเลือกครูจากสาขาที่กำหนดอย่างไรก็ได้ นั่นคือโรงเรียนประถมศึกษาหรือขยายโอกาสที่มีความต้องการครูน้อยกว่า 7 คน (นักเรียน 1–40 และ 41–80 คน) นอกจากครูสาขาปฐมวัยที่กำหนดให้มีอย่างน้อย 1 คนแล้ว จะต้องคำนวณความต้องการครูเฉลี่ยในสาขาอื่นเป็นผลหารระหว่างจำนวนความต้องการครูโดยรวม (ที่หักครูปฐมวัย) กับจำนวนสาขาวิชาออกจากปฐมวัยที่ ก.ค.ศ. มีการกำหนดความต้องการครู¹³

หากพิจารณาปัญหาการขาดครูรายสาขาพบว่าโรงเรียน 21,892 แห่งหรือ 74.5% ของโรงเรียนสังกัด สพฐ. ทั้งหมด มีครูไม่เพียงพอต่อความต้องการอย่างน้อย 1 สาขา แบ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก 13,352 แห่ง โรงเรียนขนาดกลางขึ้นไป 8,540 แห่ง เมื่อพิจารณารายสาขาจะพบว่าสาขาที่ครูขาดแคลนมากที่สุดคือสังคมศึกษา โดยโรงเรียน 12,847 แห่งที่ขาดครูสาขาสังคมศึกษารวม 12,338 คน รองลงมาคือคณิตศาสตร์ โดยโรงเรียน 10,535 แห่งขาดครูสาขาคณิตศาสตร์รวม 9,111 คน (แผนภูมิที่ 9)

แผนภูมิที่ 9

จำนวนโรงเรียนที่ขาดครู/จำนวนครูที่ขาดแคลนรายสาขา แบ่งตามขนาดโรงเรียน ประจำปีการศึกษา 2021

สาขาวิชา	จำนวนโรงเรียนที่ขาดครูรายสาขา (แห่ง)			จำนวนครูที่ขาด (คน)		
	รวม	เล็ก	กลางขึ้นไป	รวม	เล็ก	กลางขึ้นไป
อย่างน้อย 1 สาขา	21,892	13,352	8,540	61,394	46,176	15,218
สังคมศึกษา	12,847	8,246	4,601	12,338	7,380	4,958
คณิตศาสตร์	10,535	8,791	1,744	9,111	7,266	1,845
ภาษาต่างประเทศ	9,391	8,201	1,190	7,995	6,702	1,293
ภาษาไทย	9,287	7,569	1,718	8,107	6,253	1,854
ประถมศึกษา	8,882	6,526	2,356	7,746	5,390	2,356
ปฐมวัย	8,600	7,247	1,353	8,600	7,247	1,353
วิทยาศาสตร์	8,117	6,678	1,439	7,497	5,938	1,559

ที่มา
สพฐ. (ม.ป.ป.บ)¹⁴

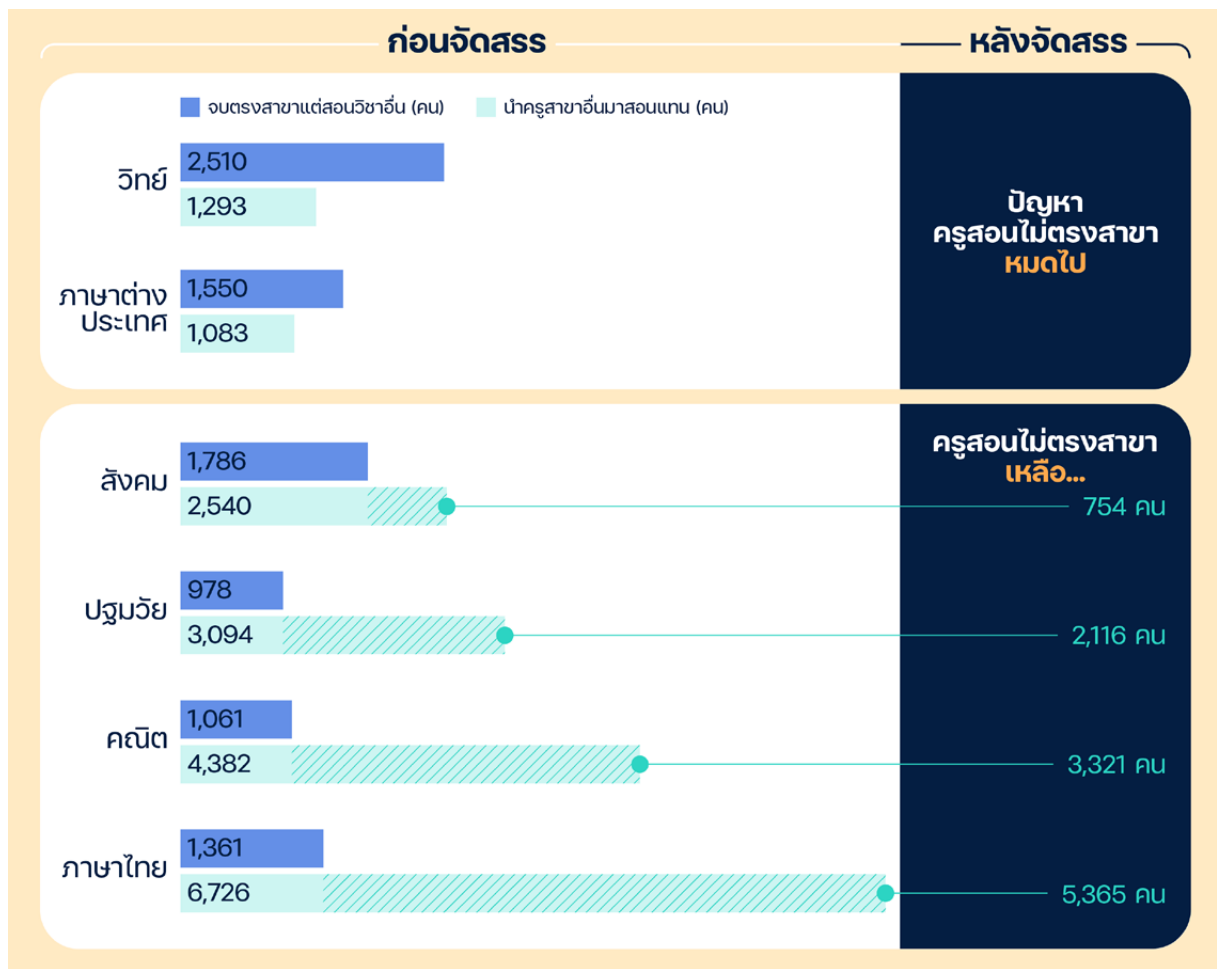
นอกจากปัญหาขาดครูภาพรวม/รายสาขาแล้ว ครูไทยบางส่วนก็ได้สอนในวิชาที่ไม่ตรงกับสาขาที่ตนเรียนจบมา ทั้งนี้ปัญหาครูสอนไม่ตรงสาขาเกิดจากครูที่จบแต่ละสาขาไม่เท่ากับครูที่สอนทั้งกรณีที่มากกว่าและน้อยกว่า เช่น สาขาวิทยาศาสตร์ มีครูที่จบสาขาวิทยาศาสตร์แต่ไม่สอนวิชาวิทยาศาสตร์ทั้งหมด 2,510 คน เนื่องจากครูเหล่านี้สอนในโรงเรียนที่ครูสาขาวิทยาศาสตร์น้อยกว่าครูที่จบสาขาวิทยาศาสตร์ จนต้องเกลี้ยครูที่จบสาขาวิทยาศาสตร์ที่เหลือไปสอนวิชาอื่น ในทางกลับกันก็มีครูที่ไม่ได้จบสาขาวิทยาศาสตร์แต่ต้องสอนวิชาวิทยาศาสตร์

1,293 คน เนื่องจากต้องสอนในโรงเรียนที่มีครูจบสาขาวิทยาศาสตร์ไม่พอสอนจำนวนครูที่สอนวิชาวิทยาศาสตร์จริง

เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว คิด for คิดส์ จึงเสนอให้จัดสรรครูแต่ละสาขาใหม่ โดยโยกย้ายครูที่จบตรงสาขาแต่ได้สอนวิชาอื่น ไปโรงเรียนใหม่ที่ต้องนำครูสาขาอื่นมาสอนแทน อย่างในกรณีสาขาวิทยาศาสตร์และภาษาต่างประเทศ เมื่อโยกย้ายครูที่จบสาขาวิทยาศาสตร์ 2,510 คน แต่ไม่ได้สอนวิชาวิทยาศาสตร์ และครูที่จบสาขาภาษาต่างประเทศ 1,550 คนแต่ไม่ได้สอน

ภาษาต่างประเทศ ไปยังโรงเรียนที่ต้องนำครูที่จบสาขาอื่นมาสอนวิชาวิทยาศาสตร์และภาษาต่างประเทศแทน จะสามารถแก้ปัญหาครูสอนไม่ตรงสาขาได้ทั้งหมดเนื่องจากจำนวนครูสาขาอื่นที่มาสอนวิชาวิทยาศาสตร์และภาษาต่างประเทศมีไม่มากนัก ส่วนสาขาอื่นนั้น เมื่อโยกย้ายครู

แต่ละสาขาที่ได้สอนวิชาไม่ตรงกับสาขาที่จบมา จะช่วยบรรเทาปัญหาครูสอนไม่ตรงสาขาได้บางส่วนเท่านั้น โดยเฉพาะวิชาภาษาไทยที่มีครูที่จบสาขาอื่นมาสอนจำนวนมาก แต่ครูที่จบสาขาภาษาไทยแต่ได้สอนวิชาอื่นกลับมีน้อย

ที่มา
สพฐ. (ม.ป.ป.บ) คำนวณโดย คิด for คิดส์

เพิ่มค่าตอบแทนให้ครูในสาขาหรือพื้นที่ที่ขาดแคลน

วางหลักเกณฑ์การโยกย้ายครูให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ปรับหลักสูตรบูรณาการข้ามสาขาลดเวลาเรียน

ปรับหลักสูตรครู/อบรมครู สร้างการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ แทนการท่องจำ

นอกจากรวมโรงเรียน/ จัดสรรครู รัฐบาลยังต้อง ปฏิรูปอีกหลายส่วน

นอกจากการควบรวมโรงเรียนและจัดสรรครู คิด for คิดส์ เสนอให้รัฐบาลเร่งปฏิรูปวาระอื่นๆ ตามมาอย่างน้อย 4 ข้อ

1. เพิ่มสิทธิประโยชน์ เช่น ค่าตอบแทนพิเศษ และที่พักฟรี แก่ครูที่จบการศึกษาในสาขาที่ขาดแคลน เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ หรือครูที่เลือกบรรจุในพื้นที่ห่างไกลที่ขาดแคลนครู ในกรณีที่ควบรวมโรงเรียนอาจเป็นสิทธิประโยชน์ที่

ให้แก่ครูที่สอนโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ห่างไกลชุมชน เนื่องจากโรงเรียนเหล่านี้ทั้งขาดครูและห่างไกลจากโรงเรียนศูนย์กลาง หากควบรวมโรงเรียนจะส่งผลให้นักเรียนเข้าถึงการศึกษาได้ยากขึ้น รัฐจึงต้องเน้นพัฒนาศึกษาแก่โรงเรียนกลุ่มนี้ให้เทียบเท่ากับโรงเรียนอื่นแทน เพื่อปิดจุดอ่อนความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่เพิ่มขึ้นระหว่าง โรงเรียนที่ควบรวม/ถูกควบรวม กับโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ห่างไกลชุมชน

2. วางหลักเกณฑ์โยกย้ายครูให้ชัดเจน เพราะแม้ว่าเขตพื้นที่จะมีอำนาจกำหนดว่า โรงเรียนไหนต้องถ่ายเทครูส่วนเกินให้แก่โรงเรียนที่ขาดครู แต่กลับไม่สามารถบังคับใช้แผนการจัดสรรครูได้จริง เนื่องจากครูที่สอนในโรงเรียนที่มีครูเกินต้องขอย้ายไปโรงเรียนที่ครูขาดเท่านั้น ดังนั้นเขตพื้นที่ควรจะวางหลักเกณฑ์ครูที่จะถูกย้ายให้ชัด และสร้างกลไกชัดเจนแก่ครูที่ถูกย้ายให้เหมาะสม เช่น ค่าตอบแทนพิเศษ สิทธิในการลดหย่อนหนี้ เป็นต้น

3. ในอนาคต จะต้องปรับหลักสูตรการเรียนการสอนให้เน้นบูรณาการข้ามสาขาได้จริง ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างวิชาต่างๆ เพื่อเสริมมุมมองใหม่แก่ตัวผู้เรียน การบูรณาการข้ามสาขาและเน้นทักษะสำคัญยังช่วยให้หลักสูตรรวมมีขนาดเล็กลง แต่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

4. เพื่อรองรับการปรับวิธีการสอน จะต้องปรับหลักสูตรครุศาสตร์/อบรมครูในระบบ สู่การออกแบบกิจกรรมที่ประยุกต์กับความรู้ที่สอน เพื่อช่วยให้นักเรียนสามารถนำความรู้ที่เรียนมาประยุกต์กับชีวิตประจำวันหรือการทำงานในอนาคตได้

ผู้วิจัยหลัก

กษิด์เดช คำพูน

ติดต่อ

gun11458@gmail.com

contact.101pub@gmail.com

นักวิจัยนโยบายสาธารณะ 101 PUB ผู้มีความสนใจในคณิตศาสตร์และสถิติ รักในการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ เชื่อมมั่นในศาสตร์การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจสังคมให้มากยิ่งขึ้น

เชิงอรรถ

1. “การจัดการศึกษาสมัยใหม่ยุค ร.5 ชาวบ้าน – พระยังตำนไ้ศาลาวัดเป็นที่สอนหนังสือ”, *ศิลปวัฒนธรรม*, มกราคม 21, 2022, https://www.silpa-mag.com/quotes-in-history/article_10847

2. มาตรา 47 – มาตรา 57.

3. วรตริ เลิศรัตน์ และสรรัช สินธุประมา. (2023). *เด็กและครอบครัวไทยในทางสองแพร่ง: รายงานสถานการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัว ปี 2023*. หน้า 29 – 30.

4. Piriya Pholphirul, Pungpond Rukumnuaykit & Siwat Teimrad (2023) Teacher shortages and educational outcomes in developing countries: Empirical evidence from PISA-Thailand, *Cogent Education*, 10:2, DOI: 10.1080/2331186X.2023.2243126.

5. <https://www.oecd.org/pisa/data/>

6. คู่มือเพิ่มเติม ศธ.0206.6/ว23 เรื่อง เกณฑ์อัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากร การศึกษาในสถานศึกษา สังกัดคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน

7. สำนักงานกระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.า). *ข้อมูลอัตรากำลังของสถานศึกษา ปีการศึกษา 2022*.

8. เมื่อพิจารณาเฉพาะโรงเรียนที่มีปริมาณ ครูมากกว่าความต้องการ จะพบว่าจำนวนครูรวม มากกว่าความต้องการครูตามที่โรงเรียนรายงาน

8,893 คน ดังนั้นยอดขาดแคลนครูจึงเพิ่มจาก 47,927 คน เป็น 56,820 คน

9. World Bank Group. (2023). *Thailand Public Revenue and Spending Assessment*. p.112 – 119.

10. คิด for คิดส์ คำนวณความต้องการครู หลังรวบรวม ด้วยการหาจำนวนห้องเรียนเฉลี่ย ของโรงเรียนหลังถูกรวบรวม และนำมาคำนวณ ความต้องการครูตามเกณฑ์ ก.ค.ศ. กรณีโรงเรียน ประถมศึกษาขนาดกลางขึ้นไป (95.8% ของ โรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 500 คนมีชั้นเรียน ประถมศึกษา

11. Mo, D., Yi, H., Zhang, L., Shi, Y., Rozelle, S., & Medina, A. (2010). Transfer Paths and Academic Performance: The Primary School Merger Program in China. *Asian Law eJournal*.

12. คู่มือเพิ่มเติม ศธ.0206.6/ว29 เรื่อง เกณฑ์ มาตรฐานวิชาเอกที่กำหนดให้มีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

13. สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาที่มี นักเรียน 1–40 คน ตามเกณฑ์ความต้องการครู รวมจะเท่ากับ 1–4 คน หากมีชั้นเรียนอนุบาล ตามเกณฑ์ ก.ค.ศ. ระบุว่าต้องมีครูสาขาปฐมวัย อย่างน้อย 1 คน ดังนั้นความต้องการครูเฉลี่ย สาขาปฐมวัยของโรงเรียนประถมศึกษาที่มีนักเรียน 1–40 คนจึงเท่ากับ 1 คน แต่หากไม่มีชั้นเรียน อนุบาลก็ให้ความต้องการครูเฉลี่ยสาขาปฐมวัย เท่ากับ 0 คน ความต้องการครูสาขาประถมศึกษา ภาษาไทย คณิตศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ

คิด for คิดส์ นำเกณฑ์ความต้องการครูรวมหลัง
หักความต้องการครูเฉลี่ยสาขาปฐมวัย (-1 กรณีมี
ชั้นเรียนอนุบาล -0 กรณีไม่มีชั้นเรียนอนุบาล)
หารกับ 4 จะได้ความต้องการครูเฉลี่ยสาขา
ประถมศึกษา ภาษาไทย คณิตศาสตร์ และภาษา
ต่างประเทศ สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาที่มี
นักเรียน 41 – 80 คน ความต้องการครูเฉลี่ยสาขา
ปฐมวัย ประถมศึกษา ภาษาไทย คณิตศาสตร์ และ
ภาษาต่างประเทศ จะใช้วิธีเดียวกับกรณีนักเรียน
1 – 40 คน แต่ใช้เลข 6 เป็นตัวหารแทนเลข 4 และ
ความต้องการครูเฉลี่ยสาขาสังคมศึกษาและ
วิทยาศาสตร์ให้เท่ากับความต้องการครูสาขาอื่น
นอกจากปฐมวัย สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาที่มี
นักเรียน 81 คนขึ้นไป และโรงเรียนขยายโอกาส
ที่มีนักเรียน 120 คนขึ้นไป เนื่องจากต้องการครู
แต่ละสาขาอย่างน้อย 1 คน ดังนั้นความต้องการ
ครูเฉลี่ยแต่ละสาขาจึงเท่ากับ 1 คน

14. สำนักงานกระทรวงศึกษาธิการ.
(ม.ป.ป.บ). ข้อมูลอัตรากำลังของสถานศึกษา
ปีการศึกษา 2021.

101 PUB หรือ 101 Public Policy Think Tank - ศูนย์ความรู้นโยบายสาธารณะ
เพื่อการเปลี่ยนแปลง มุ่งทำงานวิจัยด้านนโยบายสาธารณะไทยในบริบทโลกใหม่
เราทำงานวิเคราะห์ ออกแบบ ขับเคลื่อน และสื่อสารนโยบายสาธารณะ บนฐาน
วิชาการ ฐานการพัฒนา และฐานประชาธิปไตย

www.101pub.org

[101PUB](https://www.facebook.com/101PUB)

[@101_PUB](https://www.instagram.com/101_PUB)

[@101_pub](https://twitter.com/101_pub)

contact.101pub@gmail.com